

Δ/ΝΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΕΚΤΡΟΦΗΣ ΖΩΩΝ

ΤΜΗΜΑ: Πτηνοτροφίας, Χοιροτροφίας, Κονικλοτροφίας & Γουνοφόρων

Εκτροφή Πουλερικών
για
Παραγωγή κρέατος

ΑΘΗΝΑ
ΜΑΡΤΙΟΣ 2021

Σύνταξη : Βασίλης Κόλιας Γεωπόνος Ζωικής Παραγωγής

Πληροφορίες: Μαρία Ζώτη, Βασίλης Κόλιας

Τμήμα Πτηνοτροφίας, Χοιροτροφίας, Κονικλοτροφίας & Γουνοφόρων

Ταχ. Δ/ση: Βερανζέρου 46 Τ.Κ.101 76

Τηλέφωνο: 210 2125767, 210 2125766

E-mail: mzoti@minagric.gr, vkolias@minagric.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	3
Έναρξη Δραστηριότητας	3
Αδειοδότηση	4
Κτηριακές Εγκαταστάσεις	5
Ζωικό Κεφάλαιο	5
Διατροφή	5
Κρίσιμα Σημεία Εκτροφής	6
Εμπορία Κρέατος Πουλερικών	7
Βιολογική Εκτροφή	7
Προαιρετικές Ενδείξεις – Εναλλακτικά Συστήματα Εκτροφής	8
Προγράμματα - Επιδοτήσεις	10
Νομοθεσία	10
Βιβλιογραφία	13

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κρεοπαραγωγός πτηνοτροφία αποτελεί από τους πλέον δυναμικούς κλάδους της ελληνικής κτηνοτροφίας με ένα από τους μεγαλύτερους βαθμούς καθετοποίησης. Σύμφωνα με στοιχεία της Δ/σης Αγροτικής Στατιστικής & Τεκμηρίωσης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων η ετήσια παραγωγή κρέατος πουλερικών το 2020 εκτιμάτε ότι ανήλθε περίπου στους 243 εκατομμύρια τόνους, εκ των οποίων το 98,7% δηλαδή περίπου τα 239 εκατομμύρια τόνοι αφορά σε κρέας ορνιθίων. Από αυτούς περίπου οι 231,7 εκατομμύρια τόνοι προέρχεται από συστηματικές μονάδες εκτροφής ορνιθίων κρεοπαραγωγής. Σύμφωνα με στοιχεία, το 80% περίπου της συνολικής παραγωγής κρέατος ορνιθίων παράγεται από μόλις 10 επιχειρήσεις και τους συνεργαζόμενους με αυτές παραγωγούς.

Το 2020 σύμφωνα με στοιχεία της υπηρεσίας υπολογίζεται ότι τοποθετήθηκαν για εκτροφή περίπου 141,3 εκατομμύρια νεοσσοί ορνιθίων κρεοπαραγωγής.

Χωροταξικά ο κύριος όγκος της παραγωγής του κρέατος ορνιθίων από συστηματικές εκτροφές βρίσκεται στις περιφέρειες Ηπείρου, Κεντρικής Μακεδονίας και Στερεάς Ελλάδας στις οποίες παράγεται το 55,6%, το 18,8% και 20,1% αντίστοιχα.

Η χωροταξική κατανομή της παραγωγής κρέατος ορνιθίων από συστηματικές εκτροφές παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Χωροταξική κατανομή παραγωγής κρέατος ορνιθίων από συστηματικές εκτροφές	
Περιφερειακή ενότητα	Ποσοστό %
Ιωαννίνων	43,5
Εύβοιας	15,2
Άρτας	12,1
Πιερία	9,8
Βοιωτία	4,6
Λοιπές	14,8

ΕΝΑΡΞΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Πριν δραστηριοποιηθεί κάποιος στον τομέα της κρεοπαραγωγού πτηνοτροφίας, θα πρέπει να έχει φροντίσει να ενημερωθεί για τις ιδιαιτερότητες των εκτροφών αυτού του τύπου, τα τυχόν προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσει και το κόστος του όλου εγχειρήματος είτε αυτό αφορά στην έναρξη της δραστηριότητας (κόστος εγκαταστάσεων, εξοπλισμού) είτε στο λειτουργικό κόστος (κόστος ζωοτροφών, ζωικού κεφαλαίου, εμβολίων κλπ). Επίσης ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην ύπαρξη των απαιτούμενων μονάδων μεταποίησης του προϊόντος (σφαγεία, τυποποιητήρια κρέατος) στην ευρύτερη περιοχή ενδιαφέροντος καθώς και στις δυνατότητες διάθεσης του παραγομένου προϊόντος.

Μετά την ολοκλήρωση αυτής έρευνας και εφόσον αποφασίσει κάποιος ότι είναι σε θέση να αναλάβει το επιχειρηματικό ρίσκο, θα πρέπει να φροντίσει για την έκδοση άδειας εγκατάστασης για την πτηνοτροφική του μονάδα. Πριν την έναρξη της διαδικασίας της αδειοδότησης επίσης θα πρέπει να έχει αποφασίσει τόσο το μέγεθος της εκτροφής, τον τύπο (συμβατικό ή εναλλακτικό σύστημα εκτροφής) όσο και την πιθανότητα μελλοντικής επέκτασης της.

ΑΔΕΙΟΔΟΤΗΣΗ

Οι πτηνοτροφικές μονάδες όπως και κάθε άλλη κτηνοτροφική εκμετάλλευση θα πρέπει να βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως, σε έκταση οπου, βάση των εκάστοτε όρων χρήσης γης, επιτρέπεται η κτηνοτροφία. Επιπλέον αυτού, θα πρέπει να διαθέτουν έγκριση ίδρυσης και έγκριση ή γνωστοποίηση λειτουργίας. Οι εγκρίσεις αυτές εκδίδονται από τη Δ/ση Αγροτικής Οικονομίας & Κτηνιατρικής της οικείας Περιφερειακής Ενότητας. Η όλη διαδικασία καθώς και τα απαιτούμενα κατά περίπτωση δικαιολογητικά καθορίζονται στο άρθρο 6 του Ν. 4056/2012 (ΦΕΚ 52/Α/2012) όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 106 παράγραφο 2 του Ν. 4442/2016 (ΦΕΚ 230 Α άρθρο) μέσω του άρθρου 4 του Ν. 4711/2020 (ΦΕΚ 145/Α/2020).

Ένα από τα δικαιολογητικά τα οποία μπορεί να απαιτηθούν κατά την έκδοση της έγκρισης ίδρυσης είναι η απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Βάση της απόφαση 2307 (ΦΕΚ439/Β/2018) και της 65150/1780 του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΦΕΚ 3089/Β/2013), με την οποία αντικαταστάθηκε το Παράρτημα VII της ΥΑ 1958 (ΦΕΚ 21/Β/2012), κατηγοριοποιούνται οι πτηνοτροφικές μονάδες ως προς τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον και την υποχρέωσή τους στην έκδοση απόφασης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η κατηγοριοποίηση αυτή φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

	Υποκατηγορία Α1 ⁽¹⁾	Υποκατηγορία Α2 ⁽²⁾	Υποκατηγορία Β ⁽³⁾	Παρατηρήσεις
Εγκαταστάσεις εκτροφής κοτόπουλων πάχυνσης	$\Theta \geq 187.500$	$18.000 < \Theta < 187.500$	$300 < \Theta \leq 18.000$	Θ: Θέσεις πάχυνσης 1 ισοδύναμο ζώο = 250 κοτόπουλα πάχυνσης
Εγκαταστάσεις εκτροφής άλλων πτηνών (χήνες, ινδιάνοι, ορτύκια, πέρδικες, στρουθοκάμηλοι, φασιανοί κ.λπ.)		$I \geq 30$	$1 < I < 30$	I: ισοδύναμο ζώο 1 ισοδύναμο ζώο = 100 πάπιες, ή 100 ινδιάνοι ή 3.00 ορτύκια, ή 1.000 πέρδικες, ή 40 στρουθοκάμηλοι ανεξαρτήτως ηλικίας, ή 250 φασιανοί

- (1) Υποκατηγορία Α1: υποχρέωση υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων για την έκδοση απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Αρμόδια περιβαλλοντική αρχή για την περιβαλλοντική αδειοδότηση είναι το ΥΠΕΚΑ (άρθρο 3 ν. 4014/2011 ΦΕΚ 209/Α/21-9-2011).
- (2) Υποκατηγορία Α2: υποχρέωση υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων για την έκδοση απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Αρμόδια περιβαλλοντική αρχή για την περιβαλλοντική αδειοδότηση είναι η οικεία Αποκεντρωμένη Διοίκηση (άρθρο 4 ν. 4014/2011 ΦΕΚ 209/Α/21-9-2011).
- (3) Υποκατηγορία Β: υποχρέωση υποβολή πρότυπων περιβαλλοντικών δεσμεύσεων (ΠΠΔ) με ευθύνη της αρμόδιας υπηρεσίας που χορηγεί την άδεια λειτουργίας (άρθρο 8 ν. 4014/2011 ΦΕΚ 209/Α/21-9-2011). Σχετικά με τις ΠΠΔ έχει εκδοθεί η απόφαση 46296/2013 ΦΕΚ 2002/Β/14-8-2013.

Σε ό,τι αφορά στις αποστάσεις των μονάδων εκτροφής πουλερικών από χώρους ενδιαφέροντος όπως αυτοί αναφέρονται στο Παράρτημα του άρθρου 20 του Ν.4056/2012 (ΦΕΚ 52/Α/2012), αυτές καθορίζονται ανάλογα με το είδος της μονάδας και το μέγεθός της, βάση του ισοδύναμου ζώου όπως αυτό ορίζεται στην απόφαση 65150/1780/2013 (ΦΕΚ 3089/Β/2013). Κάποιοι επιπλέον περιορισμοί σχετικά με τις αποστάσεις που πρέπει να τηρούνται αναφέρονται στο άρθρο 4 του ΠΔ 224/1998 (ΦΕΚ 175/Α/1998).

Πέρα από την έκδοση άδειας εγκατάστασης ο ενδιαφερόμενος θα πρέπει να εγγραφεί στα σχετικά μητρώα που τηρούνται στο τμήμα Κτηνιατρικής της οικείας Δ/σης Αγροτικής Ανάπτυξης & Κτηνιατρικής. Επίσης, βάση των άρθρων 60 και 63 παρ. 8 του νόμου 4235/2014 (ΦΕΚ 32/Α/2014) υποχρεούται να χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες ιδιώτη κτηνίατρο ως «Κτηνίατρο εκτροφής». Με την υπ. αριθμό 816/156798 απόφαση του αναπληρωτή υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων καθορίζονται οι λεπτομέρειες εφαρμογής του θεσμού του «κτηνιάτρου εκτροφής» στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, ΦΕΚ 3385/Β/2014.

Επιπλέον ο εκτροφέας πουλερικών ως κάτοχος αγροτικής εκμετάλλευσης θα πρέπει να εγγραφεί στο μητρώο αγροτών και αγροτικών εκμεταλλεύσεων (ΜΑΑΕ) σύμφωνα με το Ν.3874/2010 (ΦΕΚ 151/Α'/6-09-2010). Η εγγραφή στο μητρώο αυτό πραγματοποιείται μέσω του διαδικτυακού τόπου του ΟΠΕΚΕΠΕ (www.opekepe.gr).

ΚΤΗΡΙΑΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Οι κτηριακές εγκαταστάσεις που θα χρησιμοποιηθούν για την στέγαση των πουλερικών, θα πρέπει να διαθέτουν οικοδομική άδεια ή να είναι κατασκευασμένες σύμφωνα με εγκεκριμένο τύπο κτηνοτροφικών στεγαστρών με σκελετό θερμοκηπίου. Σχετικά με τα κτηνοτροφικά στεγαστρα με σκελετό θερμοκηπίου ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ενημερωθεί από το Κέντρο Ελέγχου Γεωργικών Κατασκευών (τηλ. 2310 991786/998741).

Κατά την κατασκευή των θαλάμων εκτροφής θα πρέπει να τηρούνται όσα ορίζονται στο ΠΔ 374 ΦΕΚ 251/Α/2001 σχετικά με την προστασία των ζώων στα εκτροφεία. Επιπρόσθετα κατά την κατασκευή θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες των πτηνών σε φωτισμό, αερισμό και καθαριότητα, να ληφθεί πρόβλεψη ύπαρξης τρόπου απομάκρυνσης της παραγόμενης κοπριάς καθώς και η εφαρμογή των απαιτούμενων μέτρων βιοασφάλειας. Επίσης θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα σχετικά με την διαχείριση της παραγομένης κοπριάς με την κατασκευή κοπροσωρού, όπως περιγράφεται στον κώδικα ορθής γεωργικής πρακτικής απόφαση 1420/82031 ΦΕΚ 1709/Β/2015 (Κτηνοτροφικά απόβλητα άρθρο 6 Παράρτημα Ι).

Επιπλέον θα πρέπει να τηρούνται οι απαιτήσεις της οδηγίας 2007/43/ΕΚ (όπως ενσωματώθηκε στην εθνική νομοθεσία με την απόφαση 283329 (ΦΕΚ 1940/Β/2010) σχετικά με την ευζωία των ορνιθίων κρεοπαραγωγής στην οποία πέρα των άλλων ορίζεται και η μέγιστη πυκνότητα εκτροφής. Τέλος στην περίπτωση των βιολογικών εκτροφών ή άλλων εναλλακτικών συστημάτων εκτροφής θα πρέπει να τηρούνται τα αναφερόμενα στον Καν. (ΕΚ) 889/2008 (άρθρο 12 και Παράρτημα ΙΙΙ) και στον Καν. (ΕΚ) 543/2008 παράρτημα V αντίστοιχα.

ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο έκαστος εκτροφέας προμηθεύεται το απαιτούμενο ζωικό κεφάλαιο για την εκμετάλλευση του ως νεοσσό 1 ημέρας. Η προμήθεια μπορεί να γίνει από τις υπάρχουσες εκκολαπτικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, από εμπόρους ή με απευθείας εισαγωγή από το εξωτερικό. Στοιχεία για τις εκκολαπτικές επιχειρήσεις που έχουν λάβει διακριτικό αριθμό σύμφωνα με τον Καν. (ΕΚ) 617/2008 βρίσκεται αναρτημένα στον ιστότοπο του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/poulerika/katal_ekolaptikon_epix_071016.xlsx

Τα κυριότερα υβρίδια ορνιθίων κρεοπαραγωγικής κατεύθυνσης που διατίθενται στην αγορά είναι τα ROSS, COBB, SHAVER, BABCOCK, κ.λπ. Κάποια από αυτά τα υβρίδια είναι καταλληλότερα για εναλλακτικά συστήματα εκτροφής μικρής κλίμακας και για την χωρική πτηνοτροφία παρά για τις εντατικές εκτροφές.

ΔΙΑΤΡΟΦΗ

Η διατροφή των πτηνών βασίζεται στην χορήγηση φυράματος το οποίο μπορεί να περιέχει δημητριακούς καρπούς, σογιάλευρο, ηλιάλευρο, φυτρόπιτα, πίτυρα, φυτικά έλαια, ανόργανα συστατικά (μαρμαρόσκονη, φωσφορικά άλατα), βιταμίνες, ιχνοστοιχεία, αμινοξέα κ.λπ. Η σύσταση του φυράματος αυτού πρέπει να είναι ισορροπημένη και σύμφωνα με τις ανάγκες των πτηνών σε θρεπτικά συστατικά ανάλογα με την ηλικία τους και το στάδιο ανάπτυξής τους. Κάθε υβρίδιο συνοδεύεται από οδηγό εκτροφής στον οποίο πέρα από τα παραγωγικά του χαρακτηριστικά αναφέρονται και οι απαιτήσεις του σε θρεπτικά συστατικά ανά ηλικία. Οι οδηγίες αυτές μπορούν να αναζητηθούν μέσω των ιστοσελίδων των υβριδίων αυτών.

Το χορηγούμενο στα πτηνά φύραμα ο ενδιαφερόμενος μπορεί να το προμηθεύεται από τις εταιρίες παραγωγής ζωοτροφών είτε εξ ολοκλήρου, είτε ως συμπύκνωμα. Αν επιλέξει τη λύση του συμπυκνώματος αυτό στην συνέχεια θα πρέπει να το «αραιώνει» με την απαιτούμενη ποσότητα δημητριακών καρπών, σόγιας κ.λπ. ώστε να φτιάξει ένα ισορροπημένο φύραμα. Επίσης ο εκτροφές μπορεί να προμηθεύεται μεμονωμένα τις απαιτούμενες α' ύλες και παράγει το απαιτούμενο φύραμα μόνος του. Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις πρέπει να τηρεί τα όσα ορίζονται από τον Καν.(ΕΚ) 183/2005 σχετικά με την υγιεινή των ζωοτροφών και την ΚΥΑ 340668 (ΦΕΚ 2422/Β/2008) καθώς και να έχει λάβει τον απαιτούμενο κωδικό εγγραφής ή έγκρισης από τη Δ/νση Αγροτικής Οικονομίας & Κτηνιατρικής της οικείας περιφερειακής ενότητας.

ΚΡΙΣΙΜΑ ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΤΡΟΦΗ – ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

Κατά την διάρκεια της εκτροφής των πουλερικών ο εκτροφέας πέρα των άλλων θα πρέπει να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στα κάτωθι:

- Ποιότητα ζωικού κεφαλαίου: Οι νεοσσοί θα πρέπει να είναι ομοιόμορφοι, ζωηροί και εμβολιασμένοι με τα απαιτούμενα εμβόλια, προερχόμενοι από αξιόπιστο προμηθευτή.
- Εμβολιασμοί: Πρέπει να πραγματοποιούνται οι απαραίτητοι κατά περίπτωση εμβολιασμοί στον ενδεδειγμένο χρόνο, με τον ενδεδειγμένο τρόπο και συχνότητα. Τα χρησιμοποιούμενα εμβόλια πρέπει να έχουν αποθηκευθεί σύμφωνα με τις οδηγίες του κατασκευαστή και ο χρησιμοποιούμενος εξοπλισμός να έχει ελεγχθεί και απολυμανθεί.
- Διατροφή: Οι χρησιμοποιούμενες ζωοτροφές θα πρέπει να είναι καλής ποιότητας από υγειονομικής άποψης και η σύνθεση του φυράματος ισορροπημένη και σύμφωνη με τις ανάγκες των πτηνών σε θρεπτικά συστατικά.
- Συνθήκες εκτροφής: Οι συνθήκες που επικρατούν στο θάλαμο εκτροφής (φωτισμός, αερισμός, υγρασία) θα πρέπει να είναι αυτές που εξασφαλίζουν την βέλτιστη έκπτυξη των γενετικών χαρακτηριστικών των πτηνών σύμφωνα με τον οδηγό εκτροφής του υβριδίου.
- Εξοπλισμός πτηνοτροφείου: Ο χρησιμοποιούμενος εξοπλισμός (ταΐστρες, ποτίστρες, ανεμιστήρες, σύστημα φωτισμού, συστήματα υδρόψυξης κλπ) θα πρέπει να είναι επαρκής σε αριθμό, να διατηρείται καθαρός και να λειτουργεί σύμφωνα με τις προδιαγραφές του κατασκευαστή του.
- Τήρηση μέτρων υγιεινής: Θα πρέπει να τηρούνται όλα τα απαραίτητα μέτρα υγιεινής (μυοκτονίες, απολυμάνσεις, απεντομώσεις, αποφυγή σημείων μόλυνσεων – στάσιμα νερά κ.λπ.) στο χώρο εκτροφής, παρασκευής ζωοτροφών και γενικά σε όλους τους χώρους της εκμετάλλευσης.
- Τήρηση μέτρων βιοασφάλειας για την γρίπη των πτηνών
- Ημερήσια απομάκρυνση απωλειών.
- Επιθεωρήσεις: Τόσο το ζωικό κεφάλαιο όσο και ο μηχανολογικός εξοπλισμός θα πρέπει να επιθεωρούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να αποφευχθεί α) σπατάλη τροφών λόγω μη σωστής λειτουργίας του συστήματος ταΐσματος, β) έλλειψη νερού ή διαρροές λόγω μη σωστής λειτουργίας της τροφοδοσίας του πτηνοτροφείου με νερό και γ) να εντοπιστούν και να αντιμετωπιστούν εγκαίρως μολυσματικές ασθένειών.
- Τήρηση μητρώων – ιστορικού εκτροφής.
- Τήρηση μητρώου φαρμακευτικής αγωγής (http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/ktiniatrika_Farmaka/mitroo_farm_agogis_ektrofis.doc).
- Εφαρμογή των απαιτούμενων αυτοελέγχων στο πλαίσιο του εθνικού προγράμματος ελέγχου της σαλμονέλλωσης.

Σημειώνεται ότι λόγω των ιδιομορφιών που χαρακτηρίζει την εκτροφή ορνιθίων κρεοπαραγωγής (μικρή διάρκεια εκτροφής, μεγάλος ρυθμός ανάπτυξης κλπ) θα πρέπει

να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στα μέτρα πρόληψης (εμβολιασμοί, επιθεωρήσεις) και στα θέματα υγιεινής (χώρων, α' υλών). Σε αντίθετη περίπτωση οποιαδήποτε «αστοχία» ή αργοπορία μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στο ρυθμό ανάπτυξη των πουλερικών, στη βιωσιμότητα τους, στο συντελεστή μετατρεψιμότητας της τροφής, κλπ με σοβαρές συνέπειες στα οικονομικά αποτελέσματα της εκτροφής.

ΕΜΠΟΡΙΑ ΚΡΕΑΤΟΣ ΠΟΥΛΕΡΙΚΩΝ

Τα εκτρεφόμενα πουλερικά για παραγωγή κρέατος θα πρέπει να σφάζονται σε εγκεκριμένα σφαγεία σύμφωνα με την κοινοτική και εθνική νομοθεσία. Στον ιστότοπο που ακολουθεί παρουσιάζονται τα εγκεκριμένα από την αρμόδια Δ/ση Κτηνιατρικής Πτηνοσφαγεία (<http://www.minagric.gr/index.php/el/component/content/article/138-greek-content/egkatastaseis/egkatastaseis/140-sfagiaegkat>) Σε παρέκκλιση των παραπάνω, σύμφωνα με την απόφαση 255610 (ΦΕΚ 327-B-2010), επιτρέπεται η διάθεση μικρών ποσοτήτων κρέατος πουλερικών από παραγωγούς των οποίων η ετήσια παραγωγή δεν υπερβαίνει τα 10.000 εφόσον τηρούνται τα αναφερόμενα στην εν λόγω απόφαση.

Ο Καν. (ΕΚ) 543/2008 αφορά στους κανόνες εμπορίας του κρέατος πουλερικών που πρέπει να τηρούνται.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΤΡΟΦΗ

Στην περίπτωση που κάποιος ενδιαφέρεται για την βιολογική εκτροφή πουλερικών πέρα των άλλων υποχρεώσεων που αναλαμβάνει βάση του Καν. (ΕΚ) 834/2007 και του Καν. (ΕΚ) 889/2008 σχετικά με θέματα που αφορούν στην διατροφή και την κτηνιατρική παρακολούθηση των πουλερικών καθώς και τους γενικούς χειρισμούς, θα πρέπει επιπλέον να τηρούνται όλα όσα ορίζονται στο άρθρο 12 και στο Παράρτημα ΙΙΙ του Καν. (ΕΚ) 889/2008 και παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί. Επιπλέον θα πρέπει να πιστοποιηθεί από εγκεκριμένο από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, πιστοποιητικό οργανισμό.

Αριθ. Ζώων/ τμ διαθέσιμου κλειστού χώρου	10 με ανώτερο όριο 21 kg ZB
Στρωμνή	Τουλάχιστον το 1/3 της επιφάνειας του δαπέδου
Κούρνια (cm) / ζώο	20 (μόνο για τις φραγκόκοτες)
Μέγιστος αριθμός ζώων/ ενδιάιτημα	4800 κοτόπουλα 2500 καπόνια 5200 φραγκόκοτες 4000 θηλυκές πάπιες Βαρβαρίας ή Πεκίνου 3200 αρσενικές πάπιες Βαρβαρίας ή Πεκίνου ή άλλες πάπιες 2500 χήνες 2500 γαλοπούλες
Μέγιστη συνολική επιφάνεια ορνιθώνα ανά μονάδα παραγωγής	1600 m ²
Πρόσβαση σε εξωτερικό χώρο	οι ορνιθώνες πρέπει να είναι κατασκευασμένοι με τρόπο που να επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση όλων των πτηνών σε υπαίθριο χώρο.
Πρόσβαση σε εξωτερικό χώρο	Ανοιγματα συνολικού μήκους 4 μ / 100 m ² διαθέσιμου ενδαιτήματος
Υπαίθριοι χώροι (τμ διαθέσιμου χώρου εκ περιτροπής / κεφαλή)	4 κοτόπουλα κρέατος, φραγκόκοτες 4,5 πάπιες 10 γαλοπούλες 15 χήνες με την προϋπόθεση ότι τηρείται το όριο των 170 Kg N ανά εκτάριο ετησίως
Ελάχιστη ηλικία σφαγής	81 ημέρες κοτόπουλα 150 ημέρες καπόνια 49 ημέρες πάπιες Πεκίνου 70 ημέρες θηλυκές πάπιες Βαρβαρίας 84 ημέρες αρσενικές πάπιες Βαρβαρίας 92 ημέρες κοινές πλατύρρυγχες πάπιες Mallard 94 ημέρες φραγκόκοτες 140 ημέρες γάλοι και χήνες που προορίζονται για ψήσιμο 100 ημέρες γαλοπούλες

ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ – ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΕΚΤΡΟΦΗΣ

Οι μόνες προαιρετικές ενδείξεις που επιτρέπονται να χρησιμοποιούνται και να αναγράφονται στις συσκευασίες αφορούν α) στον τρόπο διατροφής των πουλερικών και είναι της μορφής «έχει τραφεί με %.....» και β) στο τρόπο εκτροφής τους (εκτατικής εκτροφής, ελευθέρως βοσκής, παραδοσιακής ελευθέρως βοσκής, απεριόριστης ελευθέρως βοσκής). Οι παραπάνω ενδείξεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο μετά την πιστοποίηση της εκμετάλλευσης από τον ΕΛΓΟ- ΔΗΜΗΤΡΑ (<http://www.agrocert.gr/pages/content.asp? cntID=28&catID=15>). Οι προϋποθέσεις που πρέπει να τηρούνται από την εκμετάλλευση παρουσιάζονται στους πίνακες που ακολουθούν και αναφέρονται στο παράρτημα V του Καν. 543/2008 σχετικά με τους κανόνες εμπορίας κρέατος πουλερικών.

Εκτατικής εκτροφής

	κοτόπουλα, πετεινάρια, καπόνια	πάπιες, φραγκόκοτες, γάλοι/ γαλοπούλες	χήνες
Συντελεστής επιφάνειας διαβίωσης ανά τετραγωνικό μέτρο επιφάνειας δαπέδου	<= 15 πτηνά που δεν υπερβαίνουν τα 25 kg ZB	<=25 Kg ZB	<=15 Kg ZB
Ηλικία σφαγής	>=56 ημέρες κοτόπουλα >=90 ημέρες πετεινάρια >=140 ημέρες καπόνια	>=49 ημέρες πάπιες Πεκίνου >=70 ημέρες πάπιες Βαρβαρίας (θηλυκά) >=84 ημέρες πάπιες Βαρβαρίας (αρσενικά) >=65 ημέρες θηλυκή πάπια Mulard >=70 ημέρες γάλοι / γαλοπούλες >=82 ημέρες φραγκόκοτες >=70 ημέρες γάλοι / γαλοπούλες	>=112 ημέρες >=60 ημέρες νεαρές χήνες (χηνάκια)

Ελευθέρως βοσκής

	κοτόπουλα, πετεινάρια, καπόνια	πάπιες, φραγκόκοτες, γάλοι/ γαλοπούλες	χήνες
Συντελεστής επιφάνειας διαβίωσης ανά τετραγωνικό μέτρο επιφάνειας δαπέδου	<= 13 πτηνά που δεν υπερβαίνει τα 27,5 kg ZB (κοτόπουλα) <= 15 πτηνά που δεν υπερβαίνει τα 25 kg ZB (πετεινάρια) <= 7,5 πτηνά που δεν υπερβαίνει τα 27,5 kg ZB (καπόνια)	<=25 Kg ZB	<=15 Kg ZB
Ηλικία σφαγής	>=56 ημέρες κοτόπουλα >=90 ημέρες πετεινάρια >=140 ημέρες καπόνια	>=49 ημέρες πάπιες Πεκίνου >=70 ημέρες πάπιες Βαρβαρίας (θηλυκά) >=84 ημέρες πάπιες Βαρβαρίας (αρσενικά) >=65 ημέρες θηλυκή πάπια Mulard >=70 ημέρες γάλοι / γαλοπούλες >=82 ημέρες φραγκόκοτες	>=112 ημέρες >=60 ημέρες νεαρές χήνες (χηνάκια)
Έκταση βόσκησης	1 m ² ανά κοτόπουλο 2 m ² ανά καπόνι	2 m ² ανά πάπια 4 m ² ανά γάλο/ γαλοπούλα 1 m ² ανά φραγκόκοτα	4 m ² ανά χήνα
το πτηνοτροφείο διαθέτει μικρές "πόρτες" για την κυκλοφορία των πουλερικών, το άθροισμα του μήκους των οποίων πρέπει να είναι ίσο τουλάχιστον με 4 m ανά 100 m ² επιφάνειας του κτιρίου			
τα πουλερικά έχουν, κατά το ήμισυ τουλάχιστον της διάρκειας της ζωής τους, διαρκή καθημερινή πρόσβαση σε υπαίθριους χώρους, μέρος των οποίων είναι κυρίως καλυμμένο από βλάστηση			
ο τύπος ζωοτροφής που χρησιμοποιείται στο στάδιο της πάχυνσης περιλαμβάνει τουλάχιστον 70% δημητριακά			

Παραδοσιακής ελευθέρας βοσκής

	κοτόπουλα, πετεινάρια, καπόνια	πάπιες, φραγκόκοτες, γάλιοι/ γαλοπούλες	χήνες
Συντελεστής επιφάνειας διαβίωσης σε κλειστό χώρο ανά τετραγωνικό μέτρο	<= 12 κοτόπουλα που δεν υπερβαίνει τα 25 kg ZB (στην περίπτωση των κινητών ενδαιτημάτων, η επιφάνεια των οποίων δεν υπερβαίνει τα 150 m ² και τα οποία μένουν ανοικτά τη νύχτα, ο συντελεστής μπορεί να αυξηθεί σε 20, αλλά όχι πάνω από 40 Kg ZB) <= 6,25 καπόνια (μέχρι ηλικίας 91 ημερών : 12) που δεν υπερβαίνει τα 35 kg ZB (καπόνια)	<= 8 πάπιες Mulard που δεν υπερβαίνει τα 35 kg ZB <= 8 αρσενικές πάπιες Βαρβαρίας ή Πεκίνου που δεν υπερβαίνει τα 35 kg ZB <= 10 θηλυκές πάπιες Βαρβαρίας ή Πεκίνου που δεν υπερβαίνει τα 25 kg ZB <= 6,5 γάλιοι και γαλοπούλες (μέχρι ηλικίας 7 εβδομάδων: 10) που δεν υπερβαίνει τα 35 kg ZB <= 13 φραγκόκοτες που δεν υπερβαίνει τα 25 kg ZB	<=5 χήνες (μέχρι ηλικίας 6 εβδομάδων: 10), 3 κατά τις τρεις τελευταίες εβδομάδες πάχυνσης, αν εκτρέφονται έγκλειστες, αλλά όχι πάνω από 30 kg ZB
Ηλικία σφαγής	>=81 ημέρες κοτόπουλα >=150 ημέρες καπόνια	>=49 ημέρες πάπιες Πεκίνου >=70 ημέρες πάπιες Βαρβαρίας (θηλυκά) >=84 ημέρες πάπιες Βαρβαρίας (αρσενικά) >=92 ημέρες θηλυκή πάπια Mulard >=140 ημέρες γάλιοι / γαλοπούλες που προορίζονται για ψήσιμο, πωλούνται ολόκληρες >=98 ημέρες γαλοπούλες που προορίζονται για τεμαχισμό >=126 ημέρες γάλιοι που προορίζονται για τεμαχισμό >=94 ημέρες φραγκόκοτες	>=60 ημέρες νεαρές χήνες (χήνακια) >=140 ημέρες χήνες που προορίζονται για ψήσιμο, πωλούνται ολόκληρες >=95 ημέρες χήνες που προορίζονται για την παραγωγή φουά γκρα και "magret"
Έκταση ανοικτού αυλόγυρου η οποία καλύπτεται κυρίως από βλάστηση	2 m ² ανά κοτόπουλο 2 m ² ανά καπόνι έως την 91η ημέρα 4 m ² ανά καπόνι από την 92η ημέρα της ηλικίας τους	2 m ² ανά πάπια Βαρβαρίας ή Πεκίνου 3 m ² ανά πάπια Mulard 6 m ² ανά γάλιο/ γαλοπούλα 2 m ² ανά φραγκόκοτα	10 m ² ανά χήνα
Μέγιστος αριθμός πτηνών ανά πτηνοτροφείο	4800 κοτόπουλα 2500 καπόνια	4000 θηλυκές πάπιες Βαρβαρίας ή Πεκίνου 3200 αρσενικές πάπιες Βαρβαρίας ή Πεκίνου 3200 πάπιες Mulard 2500 γάλιοι/ γαλοπούλες 5200 φραγκόκοτες	2500 χήνες
Ύπαρξη συνεχούς καθημερινής πρόσβασης σε ανοικτό αυλόγυρο από την ηλικία των	6 εβδομάδων (κοτόπουλα καπόνια)	8 εβδομάδες	8 εβδομάδες
τελικό στάδιο εγκλεισμού	<= 15 ημερών για τα κοτόπουλα μετά την 90ή ημέρα της ηλικίας τους <= 4 εβδομάδες για τα καπόνια	<= 4 εβδομάδων για τις πάπιες Mulard που προορίζονται για την παραγωγή φουά γκρα και "magret" μετά την 70ή ημέρα της ηλικίας τους	<= 4 εβδομάδων για τις χήνες που προορίζονται για την παραγωγή φουά γκρα και "magret" μετά την 70ή ημέρα της ηλικίας τους
Η συνολική χρησιμοποιούμενη επιφάνεια πτηνοτροφείου για κάθε μία από τις εγκαταστάσεις παραγωγής δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 1600 m ²			
ο τύπος ζωτροφής που χρησιμοποιείται στο στάδιο της πάχυνσης περιλαμβάνει τουλάχιστον 70% δημητριακά			
το πτηνοτροφείο διαθέτει μικρές "πόρτες" για την κυκλοφορία των πουλερικών, το άθροισμα του μήκους των οποίων πρέπει να είναι ίσο τουλάχιστον με 4 m ανά 100 m ² επιφάνειας του κτιρίου			
τα προς πάχυνση πτηνά ανήκουν σε φυλή της οποίας η ανάπτυξη είναι αναγνωρισμένη ως βραδεία			

Απεριόριστης ελευθέρως βοσκής

κοτόπουλα,
πετεινάρια, καπόνια

πάπιες, φραγκόκοτες, γάλοι/ γαλοπούλες

χήνες

Η χρήση του όρου αυτού προϋποθέτει την τήρηση των κριτηρίων που αναφέρονται στην παραδοσιακή ελευθέρως βοσκής με την επιπρόσθετη προϋπόθεση ότι τα πουλερικά θα έχουν κατά την διάρκεια της ημέρας συνεχή πρόσβαση στην ύπαιθρο σε απεριόριστη έκταση.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ – ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ

Η πτηνοτροφία γενικά και κατ' επέκταση και η κρεοπαραγωγός πτηνοτροφία έχει ενταχθεί ως επιλέξιμη δραστηριότητα τόσο στο πλαίσιο του Επενδυτικός Νόμος 4399/2016 (ΦΕΚ 117/Α/2016) του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης & Τουρισμού, όσο και στο «Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020» του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων. Ειδικότερα σε ότι αφορά στο «Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων» η πτηνοτροφία ενισχύεται στο πλαίσιο των εξής μέτρων:

- Υπομέτρο 3.1 «Στήριξη για νέες συμμετοχές σε συστήματα ποιότητας»
- Υπομέτρο 4.1 «Επενδύσεις που βελτιώνουν τις συνολικές επιδόσεις του ενεργητικού (Σχέδια Βελτίωσης)»
- Υπομέτρο 4.2 «Στήριξη για επενδύσεις στην μεταποίηση/ εμπορία και/ή ανάπτυξη γεωργικών προϊόντων, με αποτέλεσμα γεωργικό προϊόν»
- Υπομέτρο 6.1 «Εκκίνηση Επιχείρησης από Νέους Γεωργούς»
- Υπομέτρο 6.3 «Ανάπτυξη μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων»
- Μέτρο 9. «Σύσταση ομάδων και οργανώσεων παραγωγών στους τομείς της γεωργίας και της δασοκομίας»

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις επιλέξιμες δράσεις και δαπάνες καθώς και τους περιορισμούς που θέτει κάθε πρόγραμμα ο ενδιαφερόμενος θα πρέπει να ανατρέξει στις σχετικές υπουργικές αποφάσεις και στους κατά περίπτωση φορείς εφαρμογής του προγράμματος.

Η παρακολούθηση της εξέλιξης των προγραμμάτων στο πλαίσιο του «Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020» μπορεί να γίνεται μέσω του site www.agrotikianaptixi.gr (για περισσότερες πληροφορίες απευθυνθείτε στην Ειδική Υπηρεσία Συγχρηματοδοτούμενων Μέτρων & Πράξεων Αγροτικής Ανάπτυξης στα τηλέφωνα 210 5275227/ 5275256/ 5275262/ 5275271/ 5275227). Πληροφορίες σχετικά με τον επενδυτικό νόμο ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρει μέσω του ιστοτόπου www.ependyseis.gr και στα τηλέφωνα 210 3258800 - 804.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

ΟΡΝΙΘΙΑ ΚΡΕΟΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

- Καν. 543/2008 κανόνες εμπορίας κρέατος πουλερικών
- Απόφαση 283329 (ΦΕΚ 1940/Β/2010) κανόνες για την προστασία των κοτόπουλων κρεοπαραγωγής (ενσωμάτωση οδηγίας 2007/43/ΕΚ)
- Απόφαση 255610 (ΦΕΚ 327-Β-2010) Διάθεση μικρών ποσοτήτων κρέατος πουλερικών

ΓΕΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- Προστασία των ζώων στα εκτροφεία ΠΔ 374-2001 (ΦΕΚ 251/Α/2001).
- Κτηνίατρος εκτροφής άρθρα 60 και 63 παρ. 8 του νόμου 4235 (ΦΕΚ 32/Α/2014).

ΑΔΕΙΟΔΟΤΗΣΗ

- Διαδικασία Έκδοσης Άδειας Εγκατάστασης Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων Νόμος 4056/2012 (ΦΕΚ52/Α/2012) Ρυθμίσεις για την κτηνοτροφία και τις κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις και άλλες διατάξεις.
- Νόμος 4235 (ΦΕΚ32/Α/2014) άρθρο 43 Τροποποίηση διατάξεων του ν. 4056/2012.
- ΠΔ 224/1998 (ΦΕΚ 175/Α/1998) Υγειονομικά και λοιπά μέτρα για τον έλεγχο και καταπολέμησης της σαλμονέλλωσης των πουλερικών.
- ΚΥΑ 5888 (ΦΕΚ 355/Β/2004) όροι και δικαιολογητικά για την έκδοση της έγκρισης κατασκευής κτηνοτροφικών στεγάστρων με σκελετό θερμοκηπίου.

Περιβαλλοντική Αδειοδότηση

- Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, ρύθμιση αυθαιρέτων σε συνάρτηση με δημιουργία περιβαλλοντικού ισοζυγίου και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Περιβάλλοντος (Ν.4014/2011).
- Κατηγοριοποίηση Πτηνοτ./Κτηνοτρ. Εγκαταστάσεων-Παράρτημα VII Ομάδα 7η (Απόφαση 65150/1780/2013 ΦΕΚ 3089/Β/2013).
- ΥΑ 2307 ΦΕΚ (439/Β/2018) «Τροποποίηση της υπ' αριθ. ΔΙΠΑ/οικ 37674/27-7-2016 ΦΕΚ:2471/Β/10-8-2016...και 12^{ης} Ομάδων»
- Περιεχόμενο του φακέλου περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της Κατηγορίας Α' της απόφασης 65150/1780/2013 (ΦΕΚ 3089/Β/2013). Απόφαση 170225/2014 (ΦΕΚ 135/Β/2014)
- Πρότυπες Περιβαλλοντικές Δεσμεύσεις (ΠΠΔ) για έργα και δραστηριότητες της κατηγορίας Β της 7ης ομάδας « Πτηνοκτηνοτροφικές εγκαταστάσεις » του Παραρτήματος VII, της υπ' αριθ. 1958/2012 (ΦΕΚ Β' 21) υπουργικής απόφασης όπως τροποποιήθηκε και ισχύει και ειδικότερα για τα έργα και τις δραστηριότητες με α/α 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 και 14, (Απόφαση 46296/2013 ΦΕΚ 2002/Β/14-8-2013).

ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΕΣ ΕΚΤΡΟΦΕΣ

- Κανονισμός Πιστοποίησης Agrocert για τις ειδικές πτηνοτροφικές εκτροφές (http://www.agrocert.gr/photos/kanonismoι%20euenosis/cfiles/spe-r-01.3_reg_epe_14.07_2011.pdf).
- Απόφαση 313875/7-12-2004 (ΦΕΚ 1844/Β/2004) κανόνες εμπορίας κρέατος πουλερικών – αυγών (ειδικών πτηνοτροφικών εκτροφών).

ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ

- Καν. (ΕΚ) 834/2007 βιολογική παραγωγή & επισήμανση βιολογικών προϊόντων.
- Καν. (ΕΚ) 889/2008 εφαρμογή του Καν. (ΕΚ) 834-2007 (άρθρο 10,12, παράρτημα 3).

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

- Οδηγία 2013/13 ΕΚ σχετικά με την επισήμανση, την παρουσίαση και τη διαφήμιση των τροφίμων (ενσωματώθηκε στο αρθ.33 του Κώδ. Τροφίμων & Ποτών).
- Καν. (ΕΚ) 1924/2006 σχετικά με τους ισχυρισμούς επί θεμάτων διατροφής και υγείας που διατυπώνονται για τα τρόφιμα.
- Καν. (ΕΚ) 1169/2011 σχετικά με την παροχή πληροφοριών για τα τρόφιμα στους καταναλωτές, (υποχρεωτική ισχύς από 2014).
- Καν. (ΕΚ) 1337/2013 σχετικά με τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού 1169/2011.

ΖΩΙΚΑ ΥΠΟΠΡΟΪΟΝΤΑ-ΑΠΟΒΛΗΤΑ

- Καν. (ΕΚ) 1069/2009 περί υγειονομικών κανόνων για ζωικά υποπροϊόντα και παράγωγα προϊόντα που δεν προορίζονται για κατανάλωση από τον άνθρωπο και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1774/2002.
- Καν. (ΕΚ)142/2011 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1069/2009 και για την εφαρμογή της οδηγίας 97/78/ΕΚ του Συμβουλίου όσον αφορά ορισμένα δείγματα

και τεμάχια που εξαιρούνται από κτηνιατρικούς ελέγχους στα σύνορα οι οποίοι αναφέρονται στην εν λόγω οδηγία.

- Κώδικας ορθής γεωργικής πρακτικής απόφαση 1420/82031 ΦΕΚ 1709/Β/2015 (Κτηνοτροφικά απόβλητα άρθρο 6 Παράρτημα Ι).

ΥΓΙΕΙΝΗ

- Υγιεινή Τροφίμων Καν. (ΕΚ) 852/2004.
- Υγιεινή Προϊόντων Ζωικής Προέλευσης Καν. (ΕΚ) 853/2004.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στους ιστότοπους που ακολουθούν μπορείτε να βρείτε πληροφορίες τόσο σχετικά με θέματα εκτροφής – διατροφής κλπ των πουλερικά όσο και παραγωγικά χαρακτηριστικά των περισσοτέρων διαθέσιμων υβριδίων. Οι παρακάτω ιστότοποι είναι ενδεικτικοί και η αξιολόγησή τους επαφίεται στον αναγνώστη.

- <http://www.kevio.gr/animals-poultry/>
- <http://amalthea.kevio.gr/animal-husbandry/poultry/>
- http://www.daff.qld.gov.au/27_2698.htm
- <http://en.aviagen.com/>
- <http://www.hubbardbreeders.com/products.php?id=5>
- <http://www.novogen-layer.com/>
- http://www.babolnatetra.com/termekek_en.html
- <http://www.cobb-vantress.com/cobb-academy/overview>
- <http://www.sasso.fr/>
- <http://www.isapoultry.com/en/support/>
- <http://www.ltz.de/produkte/Layers/>
- http://www.canadianpoultry.ca/cms_pdfs/Important%20Poultry%20Diseases%200058%20-%20CPC%20website.pdf
- <http://partnersah.vet.cornell.edu/avian-atlas/>

Σημείωση συντάκτη: Η κοινοτική νομοθεσία που αναφέρεται στο κείμενο μπορεί να αναζητηθεί στον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=el> ενώ η εθνική νομοθεσία στον ιστότοπο του εθνικού τυπογραφείου <http://www.et.gr/ids-nph/search/fekForm.html#results #results>